

Stefan Dudra

Uniwersytet Zielonogórski

Prawosławne jurysdykcje kościelne we współczesnej Hiszpanii

SŁOWA KLUCZOWE: prawosławie, migracja, diaspory, jurysdykcje kościelne

KEYWORDS: Orthodoxy, diaspora, migration, ecclesiastical jurisdictions

Początki prawosławia w Hiszpanii, podobnie jak w innych państwach Europy Zachodniej, związane były z napływem na przełomie XIX i XX stulecia imigrantów głównie z Grecji, Rumunii, Bułgarii, Serbii i Rosji. W późniejszym okresie zasilił je również prawosławni z innych regionów Europy (m.in. z Polski, Ukrainy) oraz Bliskiego Wschodu. Według Narodowego Instytutu Statystycznego w 2010 r. liczba prawosławnych wynosiła ponad 1 mln (ok. 2,0% społeczeństwa). Głównym czynnikiem zwiększającym tę liczbę są/i będą procesy migracyjne¹.

Należy podkreślić, że w powojennej Hiszpanii członkowie mniejszościowych wspólnot religijnych stanowili niewielki odsetek ogólnej liczby mieszkańców. Według szacunkowych danych w 1969 r. liczbę protestantów wszystkich denominacji określano na ok. 30 tys. Ponadto zamieszkiwało tam 8,5 tys. osób wyznania mojżeszowego; 5,5 tys. mahometan; 600 anglikanów i 500 członków Kościoła ortodoksyjnego. Ogółem niekatolicy stanowili ok. 45 100 osób (0,14% populacji kraju)².

Wymienione powyżej wspólnoty wyznaniowe nie cieszyły się w przeszłości w pełni swobodą praktyk religijnych. Niekatolicy nie uzyskali np. gwarancji państwowych

¹ Według badań przeprowadzonych w 2010 r. przez *Pew Research Center* 75,2% Hiszpanów określało się jako katolicy, następnie 19% nie było związanych z żadną religią, 2,1% wyznawało islam, 2% prawosławie, 1% protestantyzm, 0,5% inne religie chrześcijańskie, źródło: <http://www.pewforum.org/2011/12/19/table-christian-population-as-percentages-of-total-population-by-country> [20.10.2014]; Spain 2012. International Religious Freedom Report. International Religious Freedom Report for 2012 United States Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, <http://www.state.gov/documents/organization/208582.pdf> [19.09.2014].

² Dane za P. Ryguła, *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931-1992*, Katowice 2009, s. 162. Wydaje się, że w tym okresie liczba prawosławnych wierznych była zdecydowanie wyższa. Związane to było z dużym napływem ludności prawosławnej m.in. z Grecji i Rumunii.

dotyczących pomocy w odbudowie zniszczonych miejsc kultu, zdarzały się też przypadki utrudniania przez przedstawicieli administracji państwowej sprawowania ob-
rządów religijnych. Dlatego też z nadzieją przyjęto tekst art. 6 Karty praw Hiszpanów
z 17 lipca 1945 r., który gwarantował, że „nikt nie będzie mógł być prześladowany ze
względu na swoje przekonania religijne ani prywatne praktykowanie kultu”. Jak stwier-
dza Piotr Ryguła, treść cytowanego artykułu odpowiadała tradycyjnemu modelowi
państwa wyznaniowego, opartego na założeniach ówczesnej eklezjologii i katolickiej
nauki kościelnego prawa publicznego³.

Po II wojnie światowej mniejszościowe wspólnoty wyznaniowe domagały się przede
wszystkim poszerzenia możliwości publicznego sprawowania kultu religijnego. Dążyły
też do zmiany uregulowań prawnych dotyczących cenzury i nauczania (np. w fran-
kistowskiej Hiszpanii zamknięte zostały wszystkie szkoły protestanckie). Do drugiej
połowy lat 60. działania propagujące jakiegokolwiek wyznania niekatolickie uznawano za
postępowanie zakłócające porządek publiczny (wliczano w to m.in. kolportaż broszur
czy nawiedzania domów w celu nauczania praktyk religijnych). Ich sytuacja prawna
została częściowo uregulowana w ustawie o wolności religijnej z 28 czerwca 1967 r.
Gwarantowała ona, że przekonania religijne nie będą stanowić powodu nierównego
traktowania Hiszpanów przez prawo. Te same gwarancje dawała dla „obcokrajow-
ców niekatolików” przebywających na stałe lub czasowo na terytorium państwa. Na
podstawie ustawy niekatolickie wspólnoty religijne mogły nabyć osobowość prawną
w trybie administracyjnym (status związku wyznaniowego udzielało Ministerstwo
Sprawiedliwości) po wcześniejszym uzyskaniu pozytywnej opinii Komisji do spraw
Wolności Religijnej. Uznanie takie dawało zdolność do działań na forum prawa pań-
stwowego (m.in. prawo do zakładania i prowadzenia miejsc kultu publicznego, pla-
cówek edukacyjnych, prawo otrzymywania dóbr ruchomych i nieruchomości), było
także aktem akceptacji statutu związku wyznaniowego jako zgodnego z obowiązują-
cym ustawodawstwem⁴.

Proces transformacji hiszpańskiego systemu politycznego po śmierci generała
Francisco Franco wpłynął na zmianę położenia Kościołów i związków wyznaniowych.
Artykuł 16 (ust. 3) Konstytucji z 27 grudnia 1978 r. stanowi, że: „Żadne wyznanie nie
ma charakteru państwowego. Władze publiczne uwzględniają przekonania religij-
ne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymują wynikające z tego stosunki współpracy

³ Jednocześnie art. 6 Karty praw Hiszpanów nie zezwalał na „inne ceremonie czy manifestacje
zewnętrzne poza religią katolicką”, zob. P. Ryguła, *op. cit.*, s. 162, 186.

⁴ Ponadto ustawa gwarantowała prawo do głoszenia własnych przekonań religijnych, gromadze-
nia i zrzeszania się w celach religijnych, kolportażu publikacji, wolnego kształtowania życia religij-
nego w rodzinie i wychowania swoich dzieci, o procesie powstawania ustawy oraz głównych posta-
nowieniach zob. P. Ryguła, *op. cit.*, s. 259-286.

z Kościołem Katolickim i pozostałymi wyznaniem⁵. Zapis ten został sprecyzowany w ustawie organicznej o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r. Zakres przedmiotowy wolności religijnej w wymiarze wspólnotowym obejmował m.in. prawo Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych do głoszenia własnego *credo*; posiadania w celach religijnych miejsc kultu lub zebrań, utrzymywania kontaktów między własnymi jednostkami organizacyjnymi, a także z innymi wyznaniem religijnymi, zarówno na terytorium kraju, jak i za granicą. Na podstawie ustawy powołana została też Komisja Doradcza do Spraw Wolności Religijnej z udziałem reprezentantów administracji państwowej i związków wyznaniowych⁶. Wspólnoty prawosławne (m.in. Grecki Kościół Prawosławny, Rumuński i Serbski Kościół Prawosławny) współpracują z Federacją Jednot Ewangelickich w Hiszpanii⁷. Jak podkreśla Paweł A. Leszczyński, nie wynikało to ze zbieżności z ich profilem konfesyjnym, a jedynie z możliwości skorzystania z niezbędnych ułatwień w związku z możliwością przystąpienia do prawosławnej pracy duszpasterskiej. Może się ona realizować na podstawie zawartego w listopadzie 1992 r. porozumienia o współpracy państwa hiszpańskiego z Federacją⁸.

Celem artykułu jest przedstawienie genezy oraz rozwoju prawosławia w Hiszpanii. Ukazanie wpływu procesów migracyjnych na pojawienie się znacznej liczby wyznawców prawosławia w państwie utożsamianym z tradycją rzymskokatolicką. Motywem migracji były zarówno kwestie ekonomiczne, jak i społeczne. W tym kontekście napływ imigrantów z różnych państw doprowadził do wykształcenia się zjawiska diaspory i wpłynął na powstanie różnych jurysdykcji kościelnych⁹.

⁵ Zob. *Konstytucja Hiszpanii*, wstęp T. Mołdawa, Warszawa 1993, s. 37.

⁶ W jej ramach utworzona została Stała Komisja zajmująca się m.in. przygotowaniem i opiniowaniem porozumień i umów o współpracy, P.A. Leszczyński, *Regulacja stosunków między państwem a nierzymskokatolickimi Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi określona w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, Gorzów Wielkopolski 2012, s. 145; P. Ryguła, *op. cit.*, s. 409.

⁷ Federacja Religijnych Jednot Ewangelickich w Hiszpanii (*Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España*) została utworzona w 1986 r. z przekształcenia działającej od 1956 r. Komisji Obrony Protestantów. Jej celem jest m.in. ochrona interesów zrzeszonych w niej Kościołów oraz reprezentowanie ich wobec państwa oraz obrona prawa do wolności religijnej, o powstaniu i działalności Federacji zob. *Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España*, <http://www.ferede.es> [17.10.2015].

⁸ P.A. Leszczyński, *op. cit.*, s. 146-147. O prawnym położeniu Kościołów i związków wyznaniowych w Hiszpanii oraz regulacjach związanych z nauczaniem religii, zob. Z. Combalia, M. Roca, *Religion and the Secular State of Spain*, <http://www.iclrs.org/content/blurb/files/Spain.2a.pdf> [10.09.2014]; J. Martínez-Torrón, *Church Autonomy and Religious Liberty in Spain*, <http://www.religlaw.org/content/blurb/files/Chapter%2015.%20Mart%C3%ADnez-Torr%C3%B3n.pdf> [12.01.2015]; I.C. Iban, *State and Church in Spain*, [w:] *State and Church in the European Union*, red. G. Robbers, Baden-Baden 2005, s. 139-155.

⁹ G. Lemopoulos, *Orthodox Diaspora in Europe. An attempt to describe a range of old and new issues*, <http://www.deltapublicaciones.com/derechoreligion/gestor/archivos/.pdf> [19.05.2015]; J. Cesari, *Religion and Diasporas. Challenges of the Emigration Countries*, INTERACT Research Report

Znaczącym problemem dla rozwoju prawosławia w Hiszpanii, jak również w większości państw Europy Zachodniej, jest funkcjonowanie wielu jurysdykcji kościelnych. Związane jest to z istnieniem diaspor prawosławnych. Powstały one wskutek procesów migracyjnych z przełomu XIX i XX stulecia (poza Europą Zachodnią objęły Amerykę Północną i Południową, Afrykę i Australię). Dla powstania i rozwoju diaspor rosyjskich przełomowym wydarzeniem była rewolucja bolszewicka i następująca po niej fala emigracji politycznej i ideowej inteligencji oraz duchowieństwa. Powstające w diasporze wspólnoty prawosławne zazwyczaj pozostawały w jurysdykcji swojego Kościoła macierzystego. Zdarzały się również przypadki zrywania ze względów politycznych związków ze swoim Kościołem macierzystym i ustanawiania własnej hierarchii i jurysdykcji (np. Rosyjski Kościół Prawosławny poza Granicami Rosji). Doprowadziło to w rezultacie do powstania na tym samym terytorium, lub nawet w tym samym mieście (m.in. Paryż, Londyn), kilku wspólnot prawosławnych z odrębną hierarchią, podlegającą ich macierzystym Kościołom¹⁰.

Dodatkowym elementem wzmacniającym różnorodność jurysdykcji kościelnych była m.in. rywalizacja między poszczególnymi Kościołami (np. między patriarchatami moskiewskim i konstantynopolińskim). Ten ostatni na początku XX w. lansował koncepcję, która została m.in. sformułowana w liście patriarchy Focjusza do patriarchy serbskiego Barnaby z 30 maja 1931 r.: „Wszystkie prawosławne wspólnoty kościelne i kolonie znajdujące się w diasporze i poza granicami prawosławnych Kościołów autokefalicznych, bez względu na narodowość powinny być w hierarchii kościelnej podporządkowane naszej Najświętszej Katedrze Patriarszej”¹¹. Wynikało to zapewne z troski o los prawosławnych wiernych, ale i było przejawem rywalizacji o wpływy w prawosławnym świecie. Patriarchat Konstantynopola wykorzystał trudną sytuację, w jakiej znalazł się Rosyjski Kościół Prawosławny. Stanowisko Patriarchatu Ekumenicznego dające mu prawo wyłącznych kompetencji do wspólnot diasporalnych stało się źródłem konfliktów w Kościele prawosławnym¹².

2013, <http://interactproject.eu/docs/publications/Research%20Report/INTERACT-RR-2013-01.pdf> [19.05.2015].

¹⁰ T. Kałużny, *Nowy Sobór Ogólnoprawosławny. Natura, historia przygotowań, tematyka*, Kraków 2008, ss. 352-354; S. Hackle, *Diaspora problems of the Russian emigration*, [w:] *The Cambridge History of Christianity*, Vol. 5, *Eastern Christianity*, red. M. Angold, Cambridge University Press, 2008, s. 539-557; Ch. Wegener Sanderson, *Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern Orthodox Church*, <http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/2340/1/umi-umd-2195.pdf> [28.12.2014].

¹¹ A. Znosko, *Prawosławne prawo kościelne*, cz. 1, Warszawa 1973, s. 169; zob. też M. Bendza, *Droga Kościoła prawosławnego w Polsce do autokefalii*, Białystok 2006, s. 73; G.D. Papatomas, *The oppositional relationship between the locally established Church and the ecclesiastical „Diaspora”*, <http://www.orthodoxa.org/GB/orthodoxy/canonlaw/The%20oppositional%20relation.pdf> [8.12.2014].

¹² Patriarchat Ekumeniczny powołuje się na 28 kanon IV Soboru Powszechnego w Chalcedonie (451 r.), który nawiązuje do szczególnych przywilejów Konstantynopola jako stolicy Nowego Rzymu

W późniejszym okresie wzmacnianie się różnych jurysdykcji było w dalszym ciągu spowodowane migracjami politycznymi i ekonomicznymi ludności wyznania prawosławnego. W tym ostatnim kontekście należy zwrócić uwagę na migracje zarobkowe z Europy Środkowo-Wschodniej po 1989 r. Wpłynęły one na zwiększenie się liczby osób wyznania prawosławnego w państwach Europy Zachodniej, w tym również w Hiszpanii.

Ze względów kościelnych, politycznych i prestiżowych żaden z prawosławnych Kościołów krajowych nie chce zrzec się swoich wpływów na własną diasporę¹³. Przewyciężeniem problemów ma być przygotowywany Sobór panprawosławny¹⁴. Zagadnienia diasporę prawosławnej były przedmiotem obrad Ogólnoprawosławnych Konferencji Przesoborowych, przygotowujących jego zwołanie. Zagadnienie diasporę stało się jednym z czterech tematów (poza sposobem nadawania autokefalii i autonomii oraz sprawą ujednoczenia dyptychów), w których ujawniły się duże rozbieżności stanowisk poszczególnych Kościołów¹⁵.

Aktualnie problemem jest współistnienie kilku jurysdykcji biskupich na jednym terytorium. Większość kanonistów nie zgadza się na wyłączne kompetencje do wspólnot diasporalnych dla Patriarchatu Konstantynopolańskiego. Zasadniczym celem jest powołanie w przyszłości nowych lokalnych Kościołów autokefalicznych. Przejściowym,

względem krajów „barbarzyńskich”, czyli tych, które znajdują się poza terytorium Cesarstwa Bizantyjsko-Rzymskiego. Przywilej ten oznaczał m.in. prawo do chirotonii biskupów tych krajów, czyli do zwierzchności jurysdykcyjnej. Taką interpretację odrzucają kanoniści słowiańscy, co rodzi nieporozumienia w Kościele prawosławnym, zob. D. J. Constantelos, *The Orthodox Diaspora. Canonical and Ecclesiological Perspective*, „The Greek Orthodox Theological Review”, Vol. XXIV, nr 2-3, 1979, s. 199-211; R. Hotz, *Diaspora prawosławna jako problem przyszłego Wszechprawosławnego Soboru*, „Biuletyn Ekumeniczny”, 1982, nr 2-3, s. 110-113; G.D. Papathomas, *The oppositional relationship between the locally established Church and the ecclesiastical „Diaspora”*, <http://www.orthodoxa.org/GB/orthodoxy/canonlaw/The%20oppositional%20relation.pdf> [8.12.2014]; S. Keleher, *Orthodox Rivalry in the Twentieth Century: Moscow versus Constantinople, Religion, State & Society*, Vol. 25, No. 2, 1997, s. 125-137.

¹³ T. Kałużny, *op. cit.*, s. 352-354; bp Jerzy (Pańkowski), *Aktualny stan przygotowań do panprawosławnego soboru*, „Polski Żołnierz Prawosławny”, 2013, nr 2, s. 3.

¹⁴ Na szczęblu światowym sobór powszechny (ekumeniczny) stanowi najwyższy wyraz soborowej struktury Kościoła. Celem spotkania biskupów jest rozwiązywanie problemów o znaczeniu uniwersalnym. Warto podkreślić, że pierwszym soborem ekumenicznym był Sobór w Nicei (325 r.), a ostatnim II Sobór Nicejski z 787 r. Od tego czasu, pomimo podejmowanych prób, nie doszło do zwołania soboru ogólnoprawosławnego. Współcześnie genezy zwołania Soboru należy upatrywać w działaniach patriarchy ekumenicznego Joachima III na początku XX w. Pomimo odbytych kilku konferencji (m.in. Konstantynopol – 1923, Góra Athos – 1930, Ateny – 1936, Moskwa – 1948) do przyspieszenia prac doszło dopiero w latach 60. XX w. Po przygotowaniu najważniejszych tematów termin zwołania Soboru został wyznaczony na 2016 r., szerzej zob. J. Jarco, *Przygotowania do Wielkiego i Świętego Soboru Kościoła Prawosławnego*, „Biuletyn Ekumeniczny”, 1973, nr 3; T. Kałużny, *op. cit.*

¹⁵ J. Tofiluk, *O przygotowaniach do Soboru Wszechprawosławnego*, „Elpis”, 1999, R. I, z. 1, s. 80-81; A. Kuźma, *Spotkanie w Chambesy*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2010, nr 2, s. 10; A. Matreńczyk, *Nim zbierze się Sobór*, „Przegląd Prawosławny”, 2011, nr 9, s. 17-18.

kompromisowym rozwiązaniem było stworzenie Zgromadzeń Episkopalnych, w skład których wchodziłi wszyscy biskupi uznani na danym terenie za kanonicznych¹⁶.

Pomimo istnienia wielu jurysdykcji następuje proces ich jednoczenia w poszczególnych państwach. Przykładem tego są m.in. Konferencja Prawosławnych Biskupów Austrii, Prawosławne Zgromadzenie Biskupów Beneluksu, Zgromadzenie Biskupów Prawosławnych we Francji, Komisja Kościołów Prawosławnych w Niemczech czy Komitet Prawosławny w Wielkiej Brytanii. Ich głównym zadaniem jest usprawnienie współpracy między Kościołami. Nie ograniczają one jurysdykcji poszczególnych biskupów. Pełnią jedynie funkcje doradcze i reprezentacyjne. Mają ukazywać jedność prawosławia na szczeblu lokalnym, koordynować wspólną działalność diecezji i reprezentować prawosławie wobec władz państwowych. Zjawisko powyższe daje podstawy do ewentualnego procesu ustanowienia Kościołów autokefalicznych¹⁷. Na terytorium Hiszpanii wspólnoty prawosławne prowadzą działalność duszpasterską w pięciu jurysdykcjach kościelnych.

Patriarchat Konstantynopola

Prawosławni Grecy, w większości kupcy, osiedlali się w Hiszpanii już w drugiej połowie XIX w. Kolejne fale migrantów pojawiły się na początku nowego stulecia oraz po I wojnie światowej¹⁸. Potrzeby religijne zaspokajano w tymczasowych, domowych kaplicach. Przez wiele lat podejmowane były próby budowy własnej świątyni. Zostały one uwieńczone powodzeniem dopiero w 1949 r. wzniesieniem soboru św. Andrzeja

¹⁶ Wszystkie decyzje „Zgromadzeń Episkopalnych” miały zapadać na zasadzie consensusu. Przyjęto również zasadę czasowego niedomagania się przez Cerkwie lokalne statusu autokefalii dla wspólnot diasporalnych. Dokument „Prawosławna diaspora” przyjęty został w trakcie spotkania w Chambesy w czerwcu 2009 r., zob. A. Kuźma, *IV Konferencja Przygotowawcza do Soboru Ogólnoprawosławnego*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2009, nr 7-8, s. 4-5; *ibidem*, *Regulamin funkcjonowania Zgromadzeń Episkopalnych w Prawosławnej Diasporze*.

¹⁷ Prawosławie w swej strukturze organizacyjnej nie posiada władzy centralnej, która jest charakterystyczna dla katolicyzmu. Jego organizacja oparta jest na autokefalii, oznaczającej samodzielność poszczególnych Kościołów prawosławnych. Przejawia się ona w odrębnym ustroju wewnętrznym, w niezależności hierarchii Kościoła w danym państwie od hierarchii Kościoła znajdującego się w innym państwie, w istnieniu odrębnego prawodawstwa oraz w zachowaniu lokalnych zwyczajów i obrzędów kościelnych. Kościół autokefaliczny nie zrywa przy tym związków dogmatycznych i kanonicznych z innymi Kościołami prawosławnymi, które tworzą razem Powszechny Kościół Prawosławny, oraz uznaje honorowe pierwszeństwo Patriarchy Konstantynopolskiego, szerzej zob. M. Zyzkyin, *Autokefalia i zasady jej zastosowania*, Warszawa 1933; A. Znosko, *Prawosławne prawo kanoniczne*, cz. 1, Warszawa 1973; Ch. Wegener Sanderson, *Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern Orthodox Church*, <http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/2340/1/umi-umd-2195.pdf> [28.12.2014].

¹⁸ Zob. R. Clogg, *The Greek diaspora in the twentieth century*, Basingstoke, Macmillan 1999; *Greek Diaspora and Migration since 1700. Society, Politics and Culture*, red. Dimitris Tziouvas, University of Birmingham 2009.

w Madrycie. Budowa była finansowana ze składek wiernych oraz pomocy finansowej ambasady greckiej. W początkowym okresie świątynia zaspokajała potrzeby religijne wszystkich prawosławnych bez względu na narodowość¹⁹.

Duży napływ imigrantów greckich w latach 60. i 70. ubiegłego stulecia wpłynął na erygowanie nowych parafii w Barcelonie i Las Palmas. Wymienione wyżej placówki duszpasterskie wchodziły w skład utworzonej w 1963 r. Greckiej Metropolii Prawosławnej we Francji z siedzibą w Paryżu. W 2003 r. utworzony został egzarchat iberyjski (objął parafie w Hiszpanii i Portugalii). Jego zwierzchnikiem został metropolita Epiphanius (Perialas)²⁰. Następnie w 2007 r. egzarchat został przekształcony w metropolię hiszpańską i portugalską. Nowym metropolitą Hiszpanii i Portugalii został biskup Polycarpus (Stavropoulos)²¹.

W skład metropolii hiszpańskiej i portugalskiej wchodzi też cztery parafie należące do dawnego Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego²², które przeszły pod jurysdykcję Patriarchatu Konstantynopolańskiego (św. Jerzego w Saragossie, św. Mikołaja w Barcelonie, św. św. Piotra i Pawła w Pampelunie i Narodzenia Matki Bożej w Torrevieja). Ogółem działalność prowadziło 19 ośrodków duszpasterskich²³.

Wspólnoty prawosławne znajdujące się w jurysdykcji Patriarchatu Konstantynopolańskiego są wielonarodowe. Poza Grekami tworzyli je wierni narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, serbskiej, bułgarskiej, mołdawskiej, polskiej, hiszpańskiej i arabskiej. Nabożeństwa są celebrowane w języku cerkiewnosłowiańskim, greckim i hiszpańskim.

¹⁹ Erygowana w tym czasie parafia została formalnie uznana przez władze hiszpańskie dopiero w 1968 r. W 1973 r. przebudowana cerkiew pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła i św. Dymitra została poświęcona przez Jego Eminencję Meletios, arcybiskupa greckiego Francji i egzarchę Patriarchatu Konstantynopolańskiego dla Hiszpanii i Portugalii. Budynek został zaprojektowany w całości w stylu bizantyjskim. Zarówno freski, jak i ikonostas zostały wykonane przez artystów greckich.

²⁰ Metropolita Epiphanius (Perialas) ur. się w 1935 r., ukończył Szkołę Teologiczną św. Krzyża w Brookline oraz Uniwersytet Syracuse. Do powołania do godności biskupiej prowadził pracę duszpasterską w USA, w 2007 r. przeszedł na emeryturę, zmarł w 2011 r., <http://www.orthodox-christian-comment.co.uk/news-firstmetropopitanofspain&portugal.htm> [10.10.2014].

²¹ Metropolita Polikarpus (Stavropoulos) ur. się w 1963 r., ukończył Wydział Teologiczny Uniwersytetu Ateńskiego oraz Studia Wschodnie Papieskiego Gregoriańskiego Uniwersytetu w Rzymie. W 1990 r. został poświęcony na kapłana. Rok później wykładał historię starożytnego Kościoła Wschodniego na Uniwersytecie w Wenecji oraz został proboszczem weneckiej parafii pw. św. Jerzego. Pełnił również funkcję dziekana parafii we Włoszech. Chirotonie biskupią otrzymał 6 maja 2007 r., zob. S. Dmitruk, *Pierwszy metropolita Hiszpanii i Portugalii*, www.cerkiew.pl [10.04.2014].

²² Zachodnioeuropejski Egzarchat Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego został powołany w 1921 r. dla prowadzenia opieki nad parafiami prawosławnymi w Europie Zachodniej. W jego skład w różnych okresach wchodziły diecezje: surońska, brukselsko-belgijska, zuryska, haska i niderlandzka, korsuńska oraz berlińska i niemiecka. Egzarchat został zlikwidowany w 1990 r., zob. *Doyenné d'Espagne*, <http://www.exarchat.eu/spip.php?rubrique72> [7.05.2104].

²³ *Doyenné d'Espagne*, <http://www.exarchat.eu/spip.php?rubrique72> [7.05.2104].

Rumuński Kościół Prawosławny

Wierni tego Kościoła są jedną z najliczniejszych wspólnot prawosławnych na terenie Hiszpanii. Ich liczba szacowana jest na 200-230 tys. osób. Ludność rumuńska migrowała do Hiszpanii w trzech okresach. Pierwszy rozpoczął się w czasie II wojny światowej i trwał do przejścia władzy przez komunistów w Rumunii. Druga fala pojawiła się w latach 1965-1970 i związana była z krótkim okresem liberalizacji w polityce państwa rumuńskiego (wymiana kulturalna, wyjazdy studentów na uniwersytety hiszpańskie). Osiedlano się głównie w rejonie Barcelony i Madrytu. Trzeci okres związany był z migracją zarobkową rozpoczętą w latach 90. ubiegłego stulecia²⁴.

Pierwsza parafia (pw. Bogarodzicy) podlegająca rumuńskiej metropolii Europy Zachodniej i Południowej została erygowana w 1979 r. w Madrycie. Przy parafii prowadzona jest szkoła niedzielna dla dzieci. Nauczana jest religia oraz odbywają się zajęcia mające na celu podtrzymanie kultury i języka rumuńskiego.

Ze względu na wzrost liczby ludności rumuńskiej w 2001 r. otwarto 9 nowych kościołów parafialnych (m.in. Barcelona, Alcalá de Henares)²⁵. W 2005 r. posiadali oni już 18 wspólnot parafialnych, m.in. w Amposcie (św. Paraskiewy) i Arganda del Rey (św. Andrzeja).

Rumuńskie wspólnoty prawosławne zostały oficjalnie uznane przez władze hiszpańskie 3 czerwca 2004 r.²⁶ Prowadzą one działalność duszpasterską w ramach diecezji Hiszpanii i Portugalii, której zwierzchnikiem jest biskup Tymoteusz. Jurysdykcyjnie podlega ona Metropolii Europy Zachodniej i Środkowej, którą kieruje metropolita Józef²⁷.

Rosyjski Kościół Prawosławny

Parafie wchodzące w skład Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego administracyjnie należą do diecezji chersoneskiej. Na terenie Hiszpanii prowadzą działalność w strukturze dekanatu hiszpańsko-portugalskiego. Skupiają głównie wiernych pochodzenia rosyjskiego. W początkowym okresie imigranci rosyjscy korzystali z nabożeństw odbywających się w świątyniach greckich i serbskich.

²⁴ Zob. T. Moldovan, *Spain. The Presence of Romanians in Spain. Expectations and Reality*, „Romanian Journal of International Affairs”, Special Issue: Romanians Abroad. Thoughts, Reflections, History, Suggestions, 2004, Volume IX, s. 242.

²⁵ *Ibidem*, s. 242-243.

²⁶ *Ibidem*, s. 244.

²⁷ Poza diecezją Hiszpanii i Portugalii w skład metropolii Europy Zachodniej i Środkowej wchodzi też diecezja Włoch, którą zarządza biskup Sylwan, oraz diecezja Europy Zachodniej, zob. *Administrative Organisation*, http://patriarhia.ro/en/roc_structure/administrative_organisation.html [10.09.2014].

Napływ ludności rosyjskiej do Hiszpanii, szczególnie znaczący od drugiej połowy lat 90. ubiegłego stulecia, wpłynął na erygowanie nowych placówek duszpasterskich. W 1999 r. powstała parafia św. Archanioła Michała w Altei²⁸. W 2002 r. erygowana została też rosyjska parafia w Madrycie oraz rozpoczęto odprawianie nabożeństw prawosławnych w miejscowości Baranain (północna Hiszpania). Są one celebrowane w budynku kościoła rzymskokatolickiego²⁹. Pierwsza rosyjska cerkiew na terenie Hiszpanii została wzniesiona w 2007 r. w Altei. Ponadto w 2010 r. władze przekazały parafii w Madrycie grunty pod budowę własnej świątyni. Aktualnie zbierane są fundusze niezbędne do rozpoczęcia prac.

W 2013 r. działalność duszpasterską prowadziło 21 rosyjskich placówek duszpasterskich (Madryt, Barcelona³⁰, Palma de Mallorca, Lloret de Mar, Altea, Alicante, Marbella, Benalmádena, Valencia, Girona, Las Palmas, Murcja, Oviedo, San Pedro de Alcántara, Santiago de Compostela, Sevilla, Tarragona, Elche, Torrevieja, El Ejido i na Tenerife)³¹.

Życie monastyczne skupione było w monasterze Zaśnięcia NMP w Palma de Mallorca. Poza parafią św. Michała w Altei, posiadającą wolnostojącą cerkiew (proboszcz ks. Adam Kondraciuk), pozostałe korzystają z kaplic domowych lub wynajętych pomieszczeń. Posługę duszpasterską pełniło 13 duchownych³².

Rosyjski Kościół Prawosławny poza Granicami Rosji

Geneza Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza Granicami Kraju związana była z sytuacją polityczną wytworzoną w Rosji po wybuchu rewolucji bolszewickiej. W okresie wojny domowej, terroru nowej komunistycznej władzy, 20 listopada 1920 r. patriarcha Tichon wydał rozporządzenie uprawniające biskupów do tworzenia własnych tymczasowych struktur. Już pod koniec 1920 r. przebywający poza granicami Rosji prawosławni biskupi zebrani w Konstantynopolu powołali Wyższy Cerkiewny Zarząd za Granicą. Dołączyli do nich też biskupi z Finlandii, Mandżurii, Łotwy, Chin, Japonii i Ameryki Północnej. W 1921 r., przy wsparciu serbskiego patriarchy Dymitra, zorganizowano w Sremskich Karlovcach pierwszy emigracyjny sobór, który powołał tymczasową

²⁸ Parafia św. Michała Archanioła w Altei powstała w 1999 r. z inicjatywy rodziny Bocków, rosyjskich imigrantów z Rostowa nad Donem. Początkowo znajdowała się w jurysdykcji Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Parafii Rosyjskich, a od 2004 r. w Rosyjskim Kościele Prawosławnym (dekanat hiszpańsko-portugalski eparchii chersoneskiej), <http://www.orthodox.es.ru> [9.07.2014].

²⁹ J. Charkiewicz, *Cerkiew w Hiszpanii*, www.cerkiew.pl [8.05.2014].

³⁰ Do 2011 r. świątynię parafialną stanowiła domowa kaplica, a następnie wierni otrzymali budynek dawnego kościoła katolickiego. Parafianami są w większości wierni narodowości rosyjskiej, zob. *Iglesia Ortodoxa de la Theotokos*, <http://www.77barcelona.com/iglesiaortodoxadelatheotokos.html> [10.05.2015].

³¹ Źródło: *Зарубежные учреждения Московского Патриархата*, patriarchat.ru [3.02.2014]; <http://orthodoxspain.com/> [5.06.2014].

³² *Зарубежные учреждения Московского Патриархата*, patriarchat.ru [3.02.2014].

administrację z Synodem Biskupów, na czele z biskupem Antonim (Chrapowicki). Wydarzenia te uważane są za początek działalności Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza Granicami Rosji³³. W 1927 r., w wyniku złożenia przez metropolitę Sergiusza deklaracji lojalności wobec władzy radzieckiej, Rosyjski Kościół poza Granicami Rosji zerwał kontakty z Patriarchatem Moskiewskim³⁴. Kanoniczny związek między obydwoma Kościołami został przywrócony dopiero 17 maja 2007 r. Zgodnie z postanowieniami aktu zjednoczeniowego Rosyjski Kościół Prawosławny poza Granicami Rosji zachował całość struktur, jakie ustanowił przed unifikacją z Patriarchatem Moskiewskim, w tym tych, które pokrywają się terytorialnie z administraturami założonymi przed zjednoczeniem przez Rosyjski Kościół Prawosławny³⁵.

Na terenie Hiszpanii w jego strukturze funkcjonuje etnicznie rosyjska parafia św. Jerzego w Madrycie. Administracyjnie wchodzi w skład eparchii genewskiej i zachodnioeuropejskiej³⁶.

Serbski Kościół Prawosławny

Serbowie osiedlający się w Hiszpanii rozpoczęli organizować się religijnie na początku lat 70. XX stulecia. W początkowym okresie społeczność serbska (w dużej liczbie zamieszkująca Katalonię) korzystała z nabożeństw prawosławnych organizowanych przez Greków. Pierwsza parafia podlegająca Serbskiemu Kościołowi Prawosławnemu została powołana w 1985 r. w Barcelonie. Wspólnota została erygowana przez duchownych, którzy opuścili niekanoniczny Francuski Kościół Prawosławny. W 2000 r. przy parafii założone zostało bractwo św. Eulalii z Barcelony, które zajmuje się pomocą

³³ D. Pospelovsky, *The Russian Church under the Soviet regime 1917-1982*, St. Vladimir's Seminary Press, New York 1984, t. I, s. 114-115; o Rosyjskim Kościele Prawosławnym poza Granicami Rosji zob. R.G. Roberson, *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*, Bydgoszcz 1995, s. 125-127; S. Shchukin, *A Brief History of the Russian Orthodox Church Outside of Russia 1922-1972 (written on her 50th anniversary by Protopriest Sergii Shchukin)*, http://www.synod.com/synod/enghistory/enhis_rocorshukin.html [10.10.2014].

³⁴ Szerzej zob. G. Seide, *History of the Russian Orthodox Church Outside Russia from Its Beginning to the Present*, <http://www.rocorstudies.org/articles/2012/02/15/gernot-seide-history-of-the-russian-orthodox-church-outside-russia-from-its-beginning-to-the-present-1983> [10.08.2014]; R.G. Roberson, *op. cit.*, s. 125-127.

³⁵ Współcześnie liczbę wiernych Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza Granicami Rosji szacuje się na ok. 400 tys. wiernych. Działalność duszpasterską w USA, Kanadzie, Australii, Nowej Zelandii, Ameryce Południowej oraz Niemczech i Francji prowadzi ok. 400 parafii, <http://www.russianorthodoxchurch.ws> [21.09.2014].

³⁶ Diecezja genewska i zachodnioeuropejska obejmuje swoim zasięgiem całą Europę Zachodnią poza Niemcami i Wielką Brytanią, na terenie których działają odrębne jednostki. Od 2006 r. zwierzchnikiem eparchii jest arcybiskup genewski i zachodnioeuropejski Michał (Donskow), <http://www.diocesedeneve.net/index.php?option=comcontent&task=view&id=40&Itemid=39> [6.04.2014].

prawosławnym imigrantom³⁷. Wraz z napływem ludności serbskiej utworzone zostały kolejne parafie, m.in. w Alicante i Palmie de Mallorca.

W 2010 r. w jurysdykcji Serbskiego Kościoła Prawosławnego prowadziło działalność 10 parafii skupionych w wikariacie hiszpańskim (m.in. Navata, La Coruña, Gerona, Vigo, Ripoll, Estana, Planils, Irún oraz na wyspie Lanzarote), który wchodził w skład eparchii Europy Zachodniej³⁸. Od 1997 r. jej zwierzchnikiem jest biskup Luka (Kovačević)³⁹. Językiem nabożeństw jest serbski, grecki i cerkiewnosłowiański. Używa się też języka hiszpańskiego, kastylijskiego i katalońskiego.

Zakończenie

W katolickiej Hiszpanii prawosławie jest głównie wyznaniem imigrantów. Niewielką grupę stanowią konwertyci. W celu zbliżenia do lokalnej społeczności dokonano tłumaczeń tekstów liturgicznych na języki: hiszpański, kataloński, kastylijski i baskijski⁴⁰. Teologię prawosławną można też zgłębić w Barcelonie, gdzie prowadzą działalność Instytut Teologii św. Grzegorza Palmasa oraz filia Instytutu św. Sergiusza z Paryża. Ponadto w Barcelonie oraz Alicante prowadzona jest szkoła pisania ikon.

Ogółem w 5 jurysdykcjach działalność religijną prowadzi 69 placówek duszpasterskich. Poza wymienionymi jurysdykcjami podejmowane są próby tworzenia nowych. Napływ prawosławnych migrantów z Bliskiego Wschodu, Bułgarii⁴¹ oraz Gruzji uaktywnił w tym kierunku działalność patriarchatów: antiocheńskiego, bułgarskiego i gruzińskiego.

Można przyjąć, że oficjalne dane dotyczące liczby prawosławnych w Hiszpanii są zaniżone. Wielu wiernych nie zostało ujętych w statystykach. Następuje też ciągły napływ nielegalnych prawosławnych imigrantów (m.in. z Bliskiego Wschodu). Jednocześnie znaczący wzrost ludności rumuńskiej (z 31 641 osób w 2001 r. do 864 278 w 2011 r.⁴²) nie wpłynął w całości na zwiększenie się liczby wiernych (trzeba pamię-

³⁷ M. Grygoruk, *Prawosławie na świecie. Hiszpania*, <http://www.old.cerkiew.pl/world/historia> [22.10.2014]; <http://www.iglesiaortodoxa.es> [8.09.2015].

³⁸ Diecezja Europy Zachodniej (Serbskiego Kościoła Prawosławnego) z siedzibą w Paryżu została erygowana 31 maja 1994 r. Obejmuje też parafie na terenie Francji, Belgii, Hiszpanii, Holandii i Luksemburga, zob. *Vicariato General de la Iglesia* [21.09.2014].

³⁹ Luka (Kovačević) ur. w 1950 r., ukończył seminarium duchowne Trzech Świętych Hierarchów w monasterze Krka (1971), w 1992 r. został konsekrowany na biskupa australijskiego i nowozelandzkiego (funkcję tę pełnił do 1997 r.), zob. *Njegovo Preosvestenstvo Episkop Zapadnoevropski Luka (Kovačević)*, <http://www.spvz.be/lat/node> [10.06.2015].

⁴⁰ M. Grygoruk, *op. cit.*, <http://www.old.cerkiew.pl/world/historia> [22.10.2014].

⁴¹ W 2001 r. notowano 12 035 Bułgarów, a w 2011 r. już 172 634, zob. K. Golemo, *Imigranci w Hiszpanii w dobie kryzysu. Reakcje hiszpańskiej opinii publicznej i prasy w okresie 2008-2011*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa/Nationalities Affairs. New series”, 44/2014, s. 51.

⁴² *Ibidem*.

tać, że nie wszyscy imigranci są wyznania prawosławnego, ponadto część z nich nie uczestniczy w życiu religijnym).

Rozwój prawosławia w Hiszpanii determinowany jest/i będzie współpracą wszystkich jurysdykcji kościelnych oraz powołaniem, na wzór innych państw europejskich, wspólnego przedstawicielstwa (np. Federacji lub Komisji Wspólnot Prawosławnych w Hiszpanii), które byłoby reprezentantem interesów i potrzeb w stosunkach z państwem.

Społeczność prawosławna wpisuje się w nowe oblicze wielokulturowości współczesnej Hiszpanii, a samo prawosławie staje się składnikiem hiszpańskiej tożsamości. Przejawem tego było rozpoczęcie w 2011 r. prac zmierzających do przyznania prawosławiu podobnego statusu do tych wyznań, które w 1992 r. zawarły umowy z państwem hiszpańskim⁴³. Zakończenie tego procesu będzie skutkowało większymi możliwościami rozwoju placówek duszpasterskich, tworzeniem nowych wspólnot parafialnych oraz ułatwi pozyskiwanie środków finansowych na działalność pozareligijną. Priorytetowym zadaniem jest tworzenie przyparafialnych szkółek niedzielnych, których istotą jest podtrzymywanie kultury i języka danej społeczności, a ponadto działalność skierowana w kierunku dzieci i młodzieży, która może przyczynić się do zwiększenia zainteresowania prawosławiem wśród najmłodszego pokolenia imigrantów.

Literatura

- Administrative Organisation*, http://patriarhia.ro/en/roc_structure/administrative_organisation.html [10.09.2014].
- Bendza M., *Droga Kościoła prawosławnego w Polsce do autokefalii*, Białystok 2006.
- Cesari J., *Religion and Diasporas. Challenges of the Emigration Countries*, INTERACT Research Report 2013, <http://interactproject.eu/docs/publications/Research%20Report/INTERACT-RR-2013-01.pdf> [19.05.2015].
- Charkiewicz J., *Cerkiew w Hiszpanii*, www.cerkiew.pl [8.05.2014].
- Clogg G., *The Greek diaspora in the twentieth century*, Basingstoke, Macmillan 1999.
- Colom González F., *Political Catholicism and the Secular State. A Spanish Predicament*, <http://digital.csic.es/bitstream/10261/89594/1/Political%20Catholicism%20and%20the%20Secular%20State%20%28Francisco%20Colom%29> [10.10.2014].
- Combalia Z., Roca M., *Religion and the Secular State of Spain*, <http://www.iclrs.org/content/blurbf/files/Spain.2a.pdf> [10.09.2014].
- Constantelos D.J., *The Orthodox Diaspora. Canonical and Ecclesiological Perspective*, „The Greek Orthodox Theological Review”, Vol. XXIV, nr 2-3, 1979.
- Dmitruk S., *Pierwszy metropolita Hiszpanii i Portugalii*, www.cerkiew.pl [10.04.2014].
- Doyenné d'Espagne*, <http://www.exarchat.eu/spip.php?rubrique72> [7.05.2014].
- Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España*, <http://www.ferede.es> [17.10.2015].

⁴³ Dotyczy to też buddystów, mormonów i świadków Jehowy. W 1992 r. porozumienia z państwem podpisali: muzułmanie, protestanci i żydzi, zob. *Kościół w Hiszpanii przed papieską wizytą*, oprac. P. Bieliński, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x34856/kosciol-w-hiszpanii-przed-papieska-wizyta> [12.03.2014]; F. Colom González, *Political Catholicism and the Secular State. A Spanish Predicament*, <http://digital.csic.es/bitstream/10261/89594/1/Political%20Catholicism%20and%20the%20Secular%20State%20%28Francisco%20Colom%29> [10.10.2014].

- Golemo K., *Imigranci w Hiszpanii w dobie kryzysu. Reakcje hiszpańskiej opinii publicznej i prasy w okresie 2008-2011*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa/Nationalities Affairs. New series”, 44/2014.
- Greek Diaspora and Migration since 1700. Society, Politics and Culture*, red. Dimitris Tziouvas, University of Birmingham 2009.
- Grygoruk M., *Prawosławie na świecie. Hiszpania*, <http://www.old.cerkiew.pl/world/historia> [22.10.2014].
- Hackle S., *Diaspora problems of the Russian emigration*, [w:] *The Cambridge History of Christianity*, Vol. 5: *Eastern Christianity*, red. M. Angold, Cambridge University Press, 2008.
- Hotz R., *Diaspora prawosławna jako problem przyszłego Wszechprawosławnego Soboru*, „Biuletyn Ekumeniczny”, 1982, nr 2-3.
<http://orthodoxspain.com/> [5.06.2014].
<http://www.diocesedegeneve.net/index.php?option=comcontent&task=view&id=40&Itemid=39> [6.04.2014]. <http://www.iglesiaortodoxa.es> [8.09.2015].
<http://www.orthodox.es.ru> [9.07.2014].
<http://www.pewforum.org/2011/12/19/table-christian-population-as-percentages-of-total-population-by-country> [20.10.2014].
<http://www.russianorthodoxchurch.ws> [21.09.2014].
- Iban I.C., *State and Church in Spain*, [w:] *State and Church in the European Union*, red. G. Robbers, Baden-Baden 2005.
- Iglesia Ortodoxa de la Theotokos*, <http://www.77barcelona.com/iglesiaortodoxadelatheotokos.html> [10.05.2015].
- Jarco J., *Przygotowania do Wielkiego i Świętego Soboru Kościoła Prawosławnego*, „Biuletyn Ekumeniczny”, 1973, nr 3.
- Jerzy (Pańkowski), *Aktualny stan przygotowań do panprawosławnego soboru*, „Polski Żołnierz Prawosławny”, 2013, nr 2.
- Kałużny T., *Nowy Sobór Ogólnoprawosławny. Natura, historia przygotowań, tematyka*, Kraków 2008.
- Keleher S., *Orthodox Rivalry in the Twentieth Century: Moscow versus Constantinople*, *Religion, State & Society*, Vol. 25, No. 2, 1997.
- Konstytucja Hiszpanii*, wstęp T. Mołdawa, Warszawa 1993.
- Kościół w Hiszpanii przed papieską wizytą*, oprac. P. Bieliński, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x34856/kosciol-w-hiszpanii-przed-papieska-wizyta> [12.03.2014].
- Kuźma A., *IV Konferencja Przygotowawcza do Soboru Ogólnoprawosławnego*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2009, nr 7-8.
- Kuźma A., *Spotkanie w Chambesy*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2010, nr 2.
- Lemopoulos G., *Orthodox Diaspora in Europe. An attempt to describe a range of old and new issues*, <http://www.deltapublicaciones.com/derechoyreligion/gestor/archivos/.pdf> [19.05.2015].
- Leszczyński P.A., *Regulacja stosunków między państwem a nierzymskokatolickimi Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi określona w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, Gorzów Wielkopolski 2012.
- Martinez-Torrón J., *Church Autonomy and Religious Liberty in Spain*, <http://www.religlaw.org/content/blurb/files/Chapter%2015.%20Mart%C3%ADnez-Torr%C3%B3n.pdf> [12.01.2015].
- Matreńczyk A., *Nim zbierze się Sobór*, „Przegląd Prawosławny”, 2011, nr 9.
- Moldovan T., *Spain. The Presence of Romanians in Spain. Expectations and Reality*, „Romanian Journal of International Affairs”, Special Issue: Romanians Abroad. Thoughts, Reflections, History, Suggestions, 2004, Volume IX.
- Njegovo Preosvestenstvo Episkop Zapadnoevropski Luka (Kovačević)*, <http://www.spvz.be/lat/node> [10.06.2015].
- Papathomas G.D., *The oppositional relationship between the locally established Church and the ecclesiastical „Diaspora”*, <http://www.orthodoxa.org/GB/orthodoxy/canonlaw/The%20oppositional%20relation.pdf> [8.12.2014].
- Pospielovsky D., *The Russian Church under the Soviet regime 1917-1982*, t. I, St. Vladimir's Seminary Press, New York 1984.

- Roberson R.G., *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*, Bydgoszcz 1995.
- Ryguła P., *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931-1992*, Katowice 2009.
- Seide G., *History of the Russian Orthodox Church Outside Russia from Its Beginning to the Present*, <http://www.rocorstudies.org/articles/2012/02/15/gernot-seide-history-of-the-russian-orthodox-church-outside-russia-from-its-beginning-to-the-present-1983> [10.08.2014].
- Shchukin S., *A Brief History of the Russian Orthodox Church Outside of Russia 1922-1972 (written on her 50th anniversary by Protopriest Sergii Shchukin)*, http://www.synod.com/synod/enghistory/enhis_rocorshukin.html [10.10.2014].
- Spain 2012. International Religious Freedom Report. International Religious Freedom Report for 2012 United States Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, <http://www.state.gov/documents/organization/208582.pdf> [19.09.2014].
- Tofiluk J., *O przygotowaniach do Soboru Wszechprawosławnego*, „Elpis”, 1999, R. I, z. 1. *Vicariado General de la Iglesia* [21.09.2014].
- Wegener Sanderson Ch., *Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern Orthodox Church*, <http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/2340/1/umi-umd-2195.pdf> [28.12.2014].
- Wegener Sanderson Ch., *Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern Orthodox Church*, <http://drum.lib.umd.edu/bitstream/1903/2340/1/umi-umd-2195.pdf> [28.12.2014].
- Znosko A., *Prawosławne prawo kościelne*, cz. 1, Warszawa 1973.
- Zyzykin M., *Autokefalia i zasady jej zastosowania*, Warszawa 1933.
- Зарубежные учреждения Московского Патриархата*, patriarchat.ru [3.02.2014].

Prawosławne jurysdykcje kościelne we współczesnej Hiszpanii

STRESZCZENIE

Powstanie i rozwój prawosławia w Hiszpanii związany był z procesami migracyjnymi z przełomu XIX i XX w. Ze względów politycznych, ekonomicznych i społecznych na terenie Hiszpanii osiedlała się ludność prawosławna, m.in. z Grecji, Rumunii, Bułgarii, Serbii i Rosji (niewielką grupę stanowią konwertyci). Z powyższych względów prawosławne placówki duszpasterskie funkcjonują w wielu jurysdykcjach kościelnych. Ze względów kościelnych, politycznych i prestiżowych żaden z prawosławnych Kościołów krajowych nie chce zrzec się swoich wpływów na własną diasporę. Pomimo zróżnicowania jurysdykcyjnego między poszczególnymi wspólnotami nie notuje się sytuacji konfliktowych. Istnieje natomiast współpraca w wielu obszarach wspólnej działalności.

Orthodox Church jurisdictions in contemporary Spain

ABSTRACT

Orthodoxy in Spain was connected with the influx of the mid-nineteenth century, migrants, mainly from Greece, Serbia, Bulgaria, Russia and areas of the Middle East. The bases for settling in Spain were both political and economic conditions. Because of the diversity of territorial migrants, the hierarchy, clergy and faithful carry out pastoral activity in various church jurisdictions, under the care of their home churches. Because of ecclesiastical, political and prestigious reasons, none of the national Orthodox Churches does not want to relinquish their influence on their own diaspora. The Differentiation of jurisdiction, except the existing elements of cooperation, influences on weakening the position of the Orthodox Church in its relations with the state.